หลักพรหมวิหาร 4 กับคุณค่าของคนในสังคมไทย

Four *Brahmavihara* and the People's Value in Thai Society

พระมหาอัสกรณ์ แตงดี, Pmassakorn thangde[1]

E-mail: assakornthangde@gmail.com

Received: *March 18, 2021* **Revised:** *March 7, 2022*

Accepted: *March 7, 2022*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาหลักพรหมวิหารกับคุณค่าของคนในสังคมไทย ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า หลักพรหมวิหาร มีคุณค่าต่อคนในสังคมไทยหลายอย่าง เช่น ครอบครัว การศึกษา การทำงานของบุคคลในสังคมไทย คือ เป็นหลักธรรมที่สมาชิกของครอบครัวในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันด้วยความรัก ความเมตตาต่อกันซึ่งทำให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และพรหมวิหารยังมีคุณค่ากับการศึกษาในสังคมไทยอย่างมาก คือ ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ พรหมวิหารยังเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานของคนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก คือ ทำงานด้วยหลักเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

คำสำคัญ: (พรหมวิหาร), (คุณค่า), (สังคมไทย)

[1] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The academic paper aimed at studying *Brahmavihārā* or the Four Sublime States of Mind with the value of people in Thai society. The results of the research found that there are various values of *Brahmavihārā* towards Thai society such as family, education, and the work of people in Thai society. It is the virtue that family members in Thai society use as a base to perform to each other with loving-kindness in duties properly and rightly under the framework of morality as well as the law of the country. For the education aspect in Thai society, *Brahmavihārā* allows both teachers and students to perform their duties smoothly, happily, with a good relationship towards each other, resulting in the transfer of knowledge with more efficiency. In addition, *Brahmavihāra* also has high values to the work for people in Thai society, namely, the working performance that is based on *mettā* (loving-kindness), *karuṇā* (compassion), *muditā* (empathetic joy), and *upekkhā* (equanimity), which ensures the righteous working and workers to perform their duties happily with a good relationship with others.

Keywords: (*Brahmavihārā*), (Values), (Thai Society)

1. บทนำ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังเป็นที่สนใจและให้ความสำคัญกับสังคมอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยให้บรรพชิตต้องอาศัยดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัย 4 ที่คฤหัสถ์ถวาย และตอบสนองด้วยการสั่งสอนธรรม ทำให้พระสงฆ์นอกจากมีชีวิตผูกพันอยู่ในสังคมพระสงฆ์เองแล้ว ยังต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมชาวโลกอีกด้วย[2] และพระพุทธศาสนานั้นยังมีคำสอนเกี่ยวกับสังคมโดยตรงปรากฏอยู่หลายหมวด ดังที่พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้รวบรวมไว้ในหนังสือธรรมนูญชีวิต หมวดคนกับสังคม เช่น สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 เป็นต้น[3]

---

[2] พระราชวรมุนี, **ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไข-รวบรวมใหม่,** พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2528), หน้า 292-293.

[3] ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), **ธรรมนูญชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2542), หน้า 17-30.

ส่วนหลักพรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นฐานสำหรับการดำเนินชีวิตที่ดีและที่สำคัญพรหมวิหารธรรม เป็นธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองหลักธรรมนี้เป็นธรรมสำหรับทุกคน เช่น บิดา มารดา ครูอาจารย์ หัวหน้าหน่วยงานและนักบริหาร พรหมวิหารธรรมประกอบด้วย 1) เมตตา ความประสงค์ที่จะให้ผู้อื่นมีความสุข 2) กรุณา ความประสงค์ที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ 3) มุทิตา ความพลอยยินดี และ 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง[4]

เมื่อกล่าวถึงหลักพรหมวิหารที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เช่น ในมิลินทปัญหา[5] ได้พูดถึงการนำอานิสงส์ของเมตตาภาวนา มาอธิบายขยายความไว้ในเมตตานิสังสปัญหา[6] ต่อมาคัมภีร์วิมุตติมรรค[7]นำองค์ธรรมในพรหมวิหาร มาอธิบายขยายความให้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้นในหลายประเด็น เช่น การนำภาวะจิตขณะมีองค์ธรรมแต่ละข้อของพรหมวิหาร มาอธิบายเปรียบเทียบกับความรู้สึกของมารดาบิดา ที่มีต่อบุตรคนเดียวของตนในสถานการณ์ต่างๆ[8] และ คัมภีร์วิสุทธิมรรค[9] นำพรหมวิหารมาแสดงไว้ในฐานะเป็นกัมมัฏฐานหมวดหนึ่ง ในปริจเฉทที่ 9 พรหมวิหารนิเทศ[10] สำหรับยุคปัจจุบันมีการนำพรหมวิหารมาเผยแผ่และอธิบายขยายความ ในฐานะหมวดธรรมหนึ่ง ที่พุทธศาสนิกชนสามารถนำไป

---

[4] ที.ปา. (ไทย) 11/305/275

[5] มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, **มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย**, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547), หน้า คำนำ.

[6] ดูรายละเอียดใน มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, **มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย**, หน้า 277–281.

[7] ดูรายละเอียดใน, พระอุปติสสะเถระ, **วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า (203).

[8] ดูรายละเอียดใน พระอุปติสสะเถระ, **วิมุตติมรรคฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ**, หน้า 172–186.

[9] พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2548), หน้า [5].

[10] ดูรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, หน้า 481–588.

ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสม เช่น เป็นคุณธรรมประจำใจของผู้บริหาร[11] เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าพรหมวิหารธรรมจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมได้เป็นอย่างดีเพราะอาศัยองค์ประกอบหลายๆประการที่ประยุกต์ใช้ในการประกอบกับกิจการหรือวิถีชีวิตจะเห็นได้จากข้อมูลที่ผู้เขียนได้นำเสนอมาโดยสังเขปนี้ ทำให้ผู้เขียนต้องการศึกษาค้นคว้าว่าหลักพรหมวิหารมีคุณค่าในสังคมไทยอย่างไรบ้างในการนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของคนในสังคม โดยศึกษาความหมายของพรหมวิหาร คุณค่าของพรหมวิหารกับการทำงานของคนในสังคมไทย

2. ความหมายของหลักพรหมวิหาร

คำว่า “พรหมวิหาร” เป็นคำภาษาบาลี แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของผู้ใหญ่ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ[12] พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของพรหมวิหารว่า เป็นธรรมหมวดหนึ่งในพระพุทธศาสนา มีความหมายหลายนัย คือ (1) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหม เครื่องอยู่อย่างพรหม และทำให้เป็นพรหมเสมอด้วยพรหม (2) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้ประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ (3) เป็นธรรมเครื่องอยู่ของผู้เป็นใหญ่ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครอง เป็นพรหมวิหารของพระอริยะ[13]

อนึ่ง เพื่อให้เข้าใจความหมายของพรหมวิหารมากยิ่งขึ้น ผู้เขียนจึงนำความหมายของพรหมวิหารในทัศนะของนักวิชาการในพระพุทธศาสนาเถรวาท มาแสดงไว้ ดังนี้

พระพุทธโฆสเถระ อธิบายว่า พรหมวิหารเป็นคุณธรรมอันประเสริฐ เนื่องจากพรหมวิหารเป็นข้อปฏิบัติเพื่อสัตว์อื่น เพราะต้องส่งจิตไปให้สัตว์อื่น และเป็นคุณธรรมที่ปราศจากโทษ เพราะว่าเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพรหมและพระโพธิสัตว์ซึ่งอยู่ด้วยจิตปราศจากโทษ มุ่งแสวงหาประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งปวง (เมตตา) ช่วยปลดเปลื้องสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้แก่สัตว์ทั้งปวง

---

[11] ดูรายละเอียดใน พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และเสฐียรพงษ์ วรรณปก, **มณีแห่งปัญญา**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม ม.ป.ป.), หน้า 43–45.

[12] ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์, **พจนานุกรม มคธ–ไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, 2546), หน้า 523.

[13] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2548), หน้า 120–121.

(กรุณา) พลอยยินดีต่อสมบัติของสัตว์ทั้งปวง (มุทิตา) และ ยึดมั่นอยู่ในภาวะเป็นกลางๆ (อุเบกขา)[14]

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ อธิบายว่า พรหม แปลว่า ผู้ประเสริฐ วิหาร แปลว่า ความเป็นอยู่ที่เข้าถึงอย่างประเสริฐด้วยอัปปมัญญา 4 เมื่อรวมแล้ว ความเป็นอยู่ที่เข้าถึงอย่างประเสริฐของบุคคลผู้ประเสริฐ ชื่อว่า พรหมวิหาร[15]

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงอธิบายว่า พรหมวิหารเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ เป็นธรรมซึ่งเป็นที่อยู่ของจิตใจที่มีทั้งความดีและความสุข[16]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) อธิบายว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่ หรืออัปปมัญญา ธรรมที่แผ่ไปไม่มีประมาณ หมายถึง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอกัน ไม่จำกัดขอบเขต[17]

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ) อธิบายว่า พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพระพรหม (พรหม–ประเสริฐ วิหาร–ธรรมเป็นเครื่องอยู่) หมายความว่าถ้าใครมีพรหมวิหารแล้ว ผู้นั้นชื่อว่ามีธรรมประจำใจที่ประเสริฐ หรือมีธรรมประจำจิตใจเหมือนกับพระพรหม พรหมวิหาร หรือพรหมวิหารธรรม มี 4 อย่าง คือ เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เป็นสุข กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา ความวางเฉย ไม่ดีใจเสียใจเมื่อผู้อื่นถึงความวิบัติ พรหมวิหารจึงเป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมสำหรับผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นธรรมสำหรับพระพรหม เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา และเป็นกัมมัฏฐาน[18]

---

[14] พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** หน้า 575.

[15] พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ,**ปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉจที่ 9 เล่ม 1 สมถกรรมฐานทีปนี**, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วี. อินเตอร์ พริ้นท์ จำกัด, 2547), หน้า 179.

[16] สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), **รวมธรรมะ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, 2543), หน้า 195.

[17] **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 341.

[18] พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวณฺโณ), **การพัฒนาจิต**, พิมพ์ครั้งที่ 6, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 120.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตปาโณ) อธิบายว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมที่เป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา โดยหลักของการปฏิบัติแล้ว เป็นลักษณะของสมถกัมมัฏฐาน คือ การทำจิตใจของตนให้สงบเป็นเบื้องต้น[19]

จากการศึกษาค้นคว้าความหมายและความสำคัญของหลักพรหมวิหารธรรมข้างต้นที่กล่าวมามีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายที่แตกต่างกันไปแต่ยังเป็นใปในทิศทางเดียวกันคือยึดหลักของการสร้างศรัทธาให้เกิดกับตัวบุคคลที่ศึกษาและรับไปปฏิบัติให้เกิดผลที่ดีและจากข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า พรหมวิหาร คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างพรหม เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐ เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับผู้บริหารหรือเป็นธรรมสำหรับบิดา มารดา ที่ใช้ในการปกครองลูกหลานในครอบครัวให้มีความสุขและเป็นที่ยึดเหนียวจิตใจของคนในสังคม

3.คุณธรรมที่ส่งเสริมในการทำงาน

เมื่อสังคมอยู่ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงคนต้องการที่จะอยู่ดีมีสุขเป็นปกติไม่ว่าจะเป็นการทำงานหรือประกอบอาชีพต่างที่ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวยึดเหนี่ยวทางจิตใจต้องอาศัยหลักพรหมวิหาร 4 คือ เบื้องต้น คือความเมตตาจะทำให้สังคมนั้นประกอบไปด้วยความรัก ความปรารถนาดีความเป็นมิตรต่อกัน ขณะที่ความกรุณาจะทำให้ คนในสังคม มีใจพลอยหวั่นไหว อยากช่วยเหลือ ปลดเปลื้องความทุกข์หรือแก้ไขปัญหา เมื่อสังคมมีปัญหาเกิดขึ้นทำให้สังคมกลับมาสู่ภาวะปกติหายทุกข์และมุทิตาทำให้กิจกรรมที่ดีงามต่าง ๆ คนในสังคมดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น เพราะความริษยาไม่สามารถแทรกเข้ามาได้ นอกจากนี้มุทิตายังจะเป็นแรงจูงใจให้คนในสังคมมีการสร้างสรรค์สิ่งดีงามต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมต่อไปอีกด้วย เพราะว่าเมื่อมีการกระทำที่ถูกต้องดีงามต่าง ๆ เกิดขึ้นในสังคมแล้วจะได้รับการชื่นชมจากคนในสังคมอย่างจริงใจ และเมื่อเกิดเหตุการณ์ซึ่งมีผู้ที่สมควรจะต้องรับผิดชอบการกระทำของตน รวมทั้งฝึกหัดความรับผิดชอบนั้นคือ ในกรณีที่ถ้าเข้าไปช่วยเหลือด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา ส่วนอุเบกขาจะเป็นองค์ธรรม ซึ่งทำให้กลไกของคนในสังคมนั้นดำเนินไปได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานที่กล่าวมา ทั้ง พรหมวิหาร 4 เป็นเรื่องง่ายๆใกล้ตัวที่เราปฏิบัติกันอยู่แล้วในฐานะปัจเจกชน (Individualism) แต่อาจยังขาดความเข้มข้น/เอาจริงเอาจังกันเท่าที่ควร การจัดแบ่งชุดธรรมะสำหรับการทำงานร่วมกันตามนัยดังกล่าวเป็นจุดเน้นที่ผู้ดำรงตน

---

[19] พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตปาโณ), **พรหมวิหารธรรมเรือนใจของผู้ใฝ่สุข**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า 3.

ในตำแหน่งควรจะให้ความสนใจหรือมีการปฏิบัตินั้นให้มากเป็นพิเศษกว่าคนอื่น แต่มิได้หมายความว่า การปฏิบัติจะเป็นเอกเทศต่อกันเกื้อกูลต่อกัน และหากทุกคนสามารถปฏิบัติได้พร้อมกับทำหน้าที่ของตนเต็มกำลังความสามารถอย่างสมบูรณ์ เชื่อเหลือเกินว่าบรรยากาศในการทำงาน “งานสัมฤทธิ์ ชีวิตรื่นรมย์” คงเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สมดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงปรารถนาที่จะเห็นคนไทยมีความสุขในปีใหม่ พ.ศ. 2554 ด้วยการให้ คือ ให้ความรัก ความเมตตากัน ให้น้ำใจไมตรีต่อกัน ให้อภัยกัน ให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์กัน โดยมุ่งดีมุ่งเจริญต่อกันด้วยความบริสุทธิ์ใจและจริงใจ โดยเฉพาะการรักงานที่ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน รวมถึงการให้ การเกื้อกูลกัน และการปฏิบัติต่อคนอื่นเหมือนกับการปฏิบัติต่อตนเอง(เอาใจเขามาใส่ใจเรา) ซึ่งทุกคนสามารถทำได้ เพราะทุกอย่างอยู่ที่ “ใจ” ใจที่จะเริ่มทำสิ่งใหม่ๆ ให้ชีวิตมีคุณค่าและมีความสุขตามหลักพรหมวิหาร 4

4. คุณค่าของพรหมวิหารกับการทำงาน

จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า พรหมวิหารมีคุณค่ากับการทำงานของบุคคลในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ดังที่มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายวิธีการนำพรหมวิหารมาใช้ในฐานะนักบริหารว่า เมตตา ได้แก่ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ใช้เพื่อให้รู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน นักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา ประโยชน์ในการนำเมตตามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตคำว่า เมตตานั้น หมายถึงความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตใจอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์ ประสบความสำเร็จทุกๆ ด้านที่พวกเขาปรารถนา มีความเจริญรุ่งเรือง ไร้อุปสรรคในการดำเนินชีวิตแก่บุคคลอื่น ดังที่ ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์ กล่าวไว้ว่า “เมตตานี้ เป็นธรรมที่เมื่อยังไม่เกิดก็ควรให้เกิดขึ้นที่เกิดขึ้นแล้วก็ควรทำให้เจริญยิ่งๆ ขึ้นไป”[20] ความรักที่เกิดจากเมตตานั้นย่อมก่อให้เกิดความเสียสละแบ่งปันหรือการบริจาคสิ่งของต่างๆ โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ จากบุคคลเหล่านั้น แต่ตรงกันข้ามหากความเมตตาเจือไปด้วยตัณหา ซึ่งเป็นข้าศึกใกล้ของเมตตาดังที่กล่าวมาแล้วย่อมหวังผลตอบแทนไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ซึ่งเมตตาที่มีตัณหาเข้ามาเจือปนเช่นนี้ย่อมเป็นสาเหตุนำไปสู่ความทุกข์ ความเสียใจหากไม่ได้สิ่งที่ตนปรารถนา ความเศร้าโศก ความเดือดร้อนย่อมเกิดจากสิ่งที่รักที่ตนปรารถนา เมื่อไม่ได้สิ่งนั้นแล้วย่อมก่อทุกข์

กรุณา คือความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใช้เมื่อมองจุดด้อยของคนอื่น กล่าวคือเมื่อเพื่อนร่วมงานประสบผิดหวัง ทำให้มีความสงสารหวั่นใจ และคิดหาทางช่วยให้เขาพ้น

[20] ไชยวัฒน์ กปิลกาญจน์, **กรรมฐานประจำวัน,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2552), หน้า 12.

ทุกข์นั้น ซึ่งความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น ในทางพระพุทธศาสนานั้นเรื่องกรุณาเป็นคุณธรรมที่ได้รับการยกย่องเพราะผู้ใดปฏิบัติแล้วย่อมเป็นที่รักของบุคคลที่ได้รับการช่วยเหลือและผู้ที่ได้พบเห็นหรือรับรู้ เมื่อได้แสดงความปรารถนาดีและช่วยเหลือสงเคราะห์แก่บุคคลที่ได้รับทุกข์หรือประสบปัญหาให้กลับคืนสู่สภาวะปกติ และเขาสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้เท่าที่จะเป็นไปได้

มุทิตา คือความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุขเป็นหลักธรรมที่ต้องใช้ส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นและได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน ทำให้เพื่อนร่วมงานทุ่มเททำงานให้ประสบความสำเร็จ เพราะว่ามุทิตาจะทำลายความริษยาในใจ ถ้าหัวหน้างานมีจิตริษยาต่อเพื่อนเสียแล้วจะรับรู้ความริษยานั้นและจะไม่ทุ่มเททำงานให้

อุเบกขา คือความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง หัวหน้างานต้องใช้เมื่อมีการให้รางวัลและลงโทษ ทำให้รู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน สามารถวางเฉยด้วยปัญญาคือมีอุเบกขาอย่างรู้เท่าทันคน เมื่อทุกคนทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง วางตนเป็นกลาง ในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยโจร เป็นต้น หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำเพราะเขารับผิดชอบตนได้ดี เขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของตน

ส่วนประโยชน์ของพรหมวิหาร ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงประโยชน์ของพรหมวิหาร 4 ดังนี้เมตตา เป็นเครื่องสลัดซึ่งพยาบาท กรุณา เป็นเครื่องสลัดซึ่งวิหิงสา (ความคิดร้าย) มุทิตา เป็นเครื่องสลัดซึ่งอรติ (ความไม่ยินดี) อุเบกขา เป็นเครื่องสลัดซึ่งราคะ กล่าวคือ เมตตาเป็นคุณธรรมที่ทำลายพยาบาท กรุณาเป็นคุณธรรมที่ทำลายความเบียดเบียน มุทิตาเป็นคุณธรรมที่ทำลายความอิจฉา อุเบกขาเป็นคุณธรรมที่ทำลายความลำเอียง

จากการนำหลักเมตตาพรหมวิหาร 4 มาฝึกตนให้เกิดความเมตตา คือการตั้งมั่นในจิตที่มีการกำหนดจิตของตนที่จะมีความเมตตาต่อสรรพสิ่งทั้งหลายผ่านการทำสมาธิ และการภาวนาอย่างเป็นนิจและนอกจากนั้นการแผ่เมตตา คือ การภาวนาในจิตพร้อมการสวดด้วยวาจาในการแผ่เมตตาให้แก่สรรพสิ่งทั้งหลายการแสดงออกในความเมตตาระลึกถึงความทุกข์ของผู้อื่นและยังจิตให้มีกุศลอยู่เสมอไม่เบียดเบียน รังแก หรือ เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นมีความรัก และความปรารถนาดีที่จะเห็นผู้อื่นมีความสุขให้ความเป็นมิตรต่อคนรอบข้าง และหลักกรุณา แห่งพรหม

วิหาร 4 เป็นความปรารถนาที่จะช่วยหรือสงเคราะห์ให้ผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ บนพื้นฐานจิตใจอันบริสุทธิ์ จนนำไปสู่การใช้ปัญญาเพื่อที่จะหาแนวทาง และการประพฤติต่อการสงเคราะห์นั้นให้สำเร็จ ซึ่งจะยังให้ตนเกิดมุทิตา คือ ความอิ่มเอิบ และยินดีต่อความสุข และการพ้นจากทุกข์ของผู้นั้น มุทิตา แห่งพรหมวิหาร 4 เป็นความอิ่มเอิบ และยินดีในใจที่ได้เห็นผู้อื่นมีความสุข และการพ้นจากทุกข์ อันจะนำไปสู่การส่งเสริม และสนับสนุนความสุขหรือความดีนั้นๆให้คงอยู่ และเจริญยิ่งๆขึ้นไป อันเป็นการกำจัดกิเลสทางใจที่ยังให้เกิดแก่อุเบกขาต่อไป ส่วนหลักอุเบกขา แห่งพรหมวิหาร 4 เป็นความสงบของจิตใจด้วยการวางใจเป็นกลางต่อความสุขหรือความทุกข์ที่ตนหรือผู้อื่นได้รับ ที่ประกอบขึ้นด้วยจิตที่ปราศจากความเศร้าหมองหรือความอิจฉาริษยาต่อสิ่งนั้นๆ จากข้อมูลที่นำเสนอไปข้างต้น แสดงให้เห็นว่าพรหมวิหารเป็นหลักธรรมที่มีคุณค่ากับการทำงานของบุคคลในสังคมไทยเป็นอย่างมาก ทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

5. สรุป

พรหมวิหาร คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหมธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หรือธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบประกอบด้วย เมตตา ความรักใคร่ กรุณา ความสงสารมุทิตาความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุขและอุเบกขา วางตัวเป็นกลางและเป็นหลักธรรมสำหรับมนุษย์ผู้มีจิตใจประเสริฐทุกคน เป็นธรรมอันเป็นหลักปฏิบัติสำหรับท่านผู้ใหญ่ เป็นธรรมสำหรับบิดามารดา เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่มีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตและการทำงานของคนในสังคม กล่าวคือ พรหมวิหารมีคุณค่ากับการทำงานให้ประสบความสำเร็จได้ เพราะว่าพรหมวิหารคือหลักธรรมสำคัญที่ทุกคนในสังคมไทยใช้เป็นหลักในการปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน ทำให้พ่อแม่ลูกในสังคมไทยกระทำหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์และถูกต้องตามหลักจริยธรรมและกฎหมายบ้านเมือง และมีคุณค่าในการทำหน้าที่ต่อกันได้อย่างราบรื่นมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล นอกจากนี้ พรหมวิหารยังทำให้การทำงานต่างๆราบรื่นและผู้ทำงานต่างปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างมีความสุขและมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการทำงานของตนและของคนอื่นเพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์กร ซึ่งจะพอสรุปได้ดังนี้

1) เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาดีอยากให้ เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่ มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้อง บำบัดความทุกข์ยากเดือด ร้อนของปวงสัตว์

3) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่ เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดี ด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรัก และชัง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. **ศาสนา ชีวิต และสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2547.

_____**สังคมวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.

ทัศนีย์ ทองสว่าง. **สังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2537.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และเสฐียรพงษ์ วรรณปก. **มณีแห่งปัญญา**. กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **จากสุขในบ้านสู่ความเกษมศานติ์ทั่วสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2542.

_____. **ธรรมนูญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2542.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตฺตาโณ). **พรหมวิหารธรรมเรือนใจของผู้ใฝ่สุข**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตฺตวณฺโณ). **การพัฒนาจิต**. พิมพ์ครั้งที่ 6. นครปฐม : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภ–มหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2548.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, 2551.

พระราชวรมุนี. **ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไข-รวบรวมใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2528.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหฏีกา ปริจเฉจที่ 9 เล่ม 1 สมถกรรมฐานทีปนี**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : บริษัทวี. อินเตอร์พริ้นท์ จำกัด 2547.

พระอุปติสสะเถระ. **วิมุตติมรรค** ฉบับแปลโดย พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ แปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของพระเอฮารา พระโสมเถระ และพระเขมินทเถระ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

นพดล สุตันติวณิชย์กุล และคณะ. **การเมืองเศรษฐกิจและสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2549.

ประยุทธ์ หลงสมบูรณ์. **พจนานุกรม มคธ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, 2546.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. **ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสามัคคีสาสน์ จำกัด, 2540.

มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. **มิลินทปัญหา ฉบับแปลในมหามกุฏราชวิทยาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2547.

ยุบลวรรณ ตั่นเธียรรัตน์. **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย:กรุงเทพมหานคร, 2550.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสากล อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, 2548.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, 2543.